

УДК 930.25 : 336.722(497.11 Ниш)“1884/1948“

НИШКА АКЦИОНАРСКА ШТЕДИОНИЦА - НИШ
(1935 - 1948)

Нишка акционарска штедионица је прва приватна банкарска организација и прво акционарско друштво у Нишу. Основана је 1884. године од стране богатијих трговаца, занатлија, угоститеља и људи других занимања. У привременом Управном одбору били су поред осталих: Гаврило Јованвић-Гане, трговац, Душан Валожић, књижар и Светозар Тутновић, адвокат¹⁷². Почетни капитал штедионице као првог приватног новчаног завода износио је 250.000 динара¹⁷³. Продаја акција је ишла веома споро, тако је на основу биланса из 1885. године штедионица исказала уплаћени капитал-главницу у износу од 99.429 динара или 40% од вредности понуђених акција. Међутим, већ у наредним годинама Штедионица послује успешније.

Менични зајмови Штедионице за 1885. годину износили су 343.752, а од 1900. године 631.867 динара, што је представљало повећање за 90%. Износ датих зајмова био је знатно већи од главнице, што значи да су покривани и средствима поверилаца, пре свега штедиша. Улози на штедњу у овом периоду повећани су са 82.804 на 346.583 динара или за више од три пута. Захваљујући позитивном пословању Штедионица је акционарима обезбеђивала дивиденду у износу од 5 динара по акцији или 10% од вредности акције годишње, што је било више од камате на улоге за штедњу. То је повећало интерес за куповину акција, па су, почетком XX века, акционари били и познати трговци Ставра Станковић, Милош Милосављевић, Димитрије Марковић, Коста Кацика и др. Тако да се у том периоду сматрало да је Штедионица најважнија трговачко-привредна установа у новоослобођеним крајевима.¹⁷⁴

Послујући успешно Штедионица је 1906. године (две деценије након акција првог кола) објавила упис и уплату акција другог кола, повећавајући

---

¹⁷² Енциклопедија Ниша-Привреда, Градина; Ниш 1996. стр. 18

¹⁷³ Севдалин Андрејевић, Економски развој Ниша од 1830. до 1946. године, Ниш 1970. стр. 32.

¹⁷⁴ Енциклопедија Ниша, стр. 18-19

уплаћени капитал-главницу на 312.500 динара, или 62,5% од предвиђеног износа. На основу података о пословању новчаних завода Ниша за 1907. годину Штедионица је остварила завидан ниво пословања. Улози на штедњу износили су: 506.136 динара а укупан обрт износио је 11.176.972 динара, менични обрт био је 12.943.421 а чиста добит била је 37.420 динара¹⁷⁵.

Нишка акционарска штедионица до 1907. године бавила се искључиво банкарским пословима, а од тада почела се бавити и набавкама за рачун државе и приватних лица и грађевинско-индустријским пословима. У оквиру проширења делатности, Штедионица је саградила *Предионицу памука и Електрични млин*. На тај начин на сцени ступају индустријска предузећа у која се сели банкарски капитал.

Предионица памука Нишке акционарске штедионице основана је на основу повластица Фабрике смедеревске кредитне банке за предење и ткање памука 1910. године. Производила је предиво разне дебљине за употребу у домаћој радиности. Обавештавајући грађане и пословне партнере да је њена предионица почела са радом и да *“квалитет памука одговара енглеском под називом “супер-енгелс” па чак је и нешто бољи”*. Нишка акционарска штедионица није пропустила прилику да упозори: *“Нека такав наш производ не изненађује никога, пошто су најсавременије машинерије система амерканског, набављене у Енглеској, омогућиле да се памук и код нас у Србији израђује онако исто, ако не и боље, као у Енглеској”*¹⁷⁶.

Уочи Првог светског рата Предионица је имала 6.000 вретена, а годишњи капацитет је износио 50.000 пакета или 250.000 кг. прерађеног памука¹⁷⁷. За време рата Предионица је била доста оштећена, уништене су машине, однет је материјал и алат као и реквирирана запрега у вредности од 306.000 динара¹⁷⁸. Производњу је обновила 1925. године, али због аграрне кризе и иностране конкуренције, није остварила очекиване приходе. Због тога је продата индустријалцима Мити Ристићу и синовима, исте 1925 године¹⁷⁹.

Електрични млин Нишке акционарске штедионице основан је 1910. године, у време када је млинарство представљало уносан посао. Капацитет млина бо је 12.000 кг. за 24 сата и спадао је у мање млинове за услужно млевење. Одмах по оснивању и непосредно после Првог светског рата доносио је Штедионици веће приходе од банкарског пословања, али не задуго. Аграрна криза која је убрзо уследила, довела је до опадања и угрозила је његово пословање. Због тога је Штедионица 1926. године издала млин у закуп Александру Петровићу, пекару из Ниша. Млин је радио све до 1929. године, када је због опште економске кризе, обуставио рад, а Штедионица га је дала на продају. Млинско постројење, је продато 1931. године Милутину Токићу из

---

¹⁷⁵ С. Андрејевић, стр. 52.

¹⁷⁶ Новине; “Трговина”, Ниш од 03.07.1911. године стр.4.

¹⁷⁷ Историјски институт Београд, Историја Ниша II, од ослобођења 1878. до 1941; Ниш 1984. стр.

75

¹⁷⁸ Исто, стр.288

¹⁷⁹ С. Андрејевић, стр.117

Алексинца, а млинску зграду, све до краја Другог светског рата Штедионица је издавала под закуп¹⁸⁰.

Нишке банке дочекале су ослобођење без капитала, пословних књига и инвентара, а у неким случајевима и без стручних кадрова. Обнова рада, због свега тога, била је веома сложен задатак. У циљу свог финансијског јачања, банке су повећавале емитовање и продају нових или повећавале вредност раније емитованих акција, ангажовањем акционарског капитала, с једне, и прикупљањем слободних новчаних средстава становништва у виду штедних улога, с , друге стране. Ни од ове две могућности, с обзиром на велике потребе за новчаним средствима, није била лако остварљива. Па ипак, акције су обећавале дивиденду, а штедни улози носили су сигурност и приход од камате, што је било довољно за постизање релативно добрих резултата.

Акција Првог кола Нишке акционарске штедионице бр. 4792 од педесет динара којом ималац задобија сва права према штедиончиним правилима.

Индустријска предузећа, нарочито после Првог светског рата, неповољно су утицала на материјални положај Штедионице. Ово је због тога што су предузећа у ратовима била оштећена, па да би обновила рад, требало је уложити додатна, много већа средства од оних која су остваривана њиховим радом. Враћајући се банкарским пословима, Штедионица је и даље улагала у индустријска предузећа у оној мери у којој је било потребно да би могла да ради

¹⁸⁰ Енциклопедија Ниша, стр. 172

и да доноси приходе. Повећавајући уплаћени капитал-главницу 1921. године 500.000; наредне, 1922. на 1.000.000, а већ наредне капитал је износио 2.000.000 динара. Фондови су износили 235.946, улози 2.947.611, повериоци 98.211, менице 1.795.047, зајмови на залогe 172.192, дужници 421.177, непокретности 71.947, индустријска предузећа (предионица и млин) 2.747.399, вредносни папири 100.921, добит 143.098 динара и дивиденда 10%. Председник је Ђ. Јовановић, директор Милан с. Николић¹⁸¹

Продајом Предионице памука и млинског постројења као и издавањем млинске зграде у закуп Штедионица је настојала да повуче највећи део основног и сав обртни капитал и да престане да се бави индустријском производњом. За разлику од Штедионице, Мита Ристић нашао је економски интерес у обједињавању предионичких и ткачких, а Александар Петровић у обједињавању млинских и пекарских капацитета.

НИШКА АКЦИОНАРСКА ШТЕДИОНИЦА (српског акционарског завода)
у ликвидацији

ГРАДСКОМ НАРОДНОМ ОДБОРУ
ФИНАНСИСКИ ОТСЕК
НИШ

Према решењу Среског суда у Нишу, Су Бр. 1584/48 од 18 децембра 1948. године, а у вези наређења Министарства Финансије НРС Бр. 55228 од 16 јула 1948. год., АРХИВА Нишке акционарске штедионице у ликвидацији, побројана према приложеном списку, а упакована у једном сандуку, предаје се том Одсеку НА ЧУВАЊЕ, С.Ф. - С.Н.

25 децембар 1948
НИШ

НИШКА АКЦИОНАРСКА ШТЕДИОНИЦА
ЧЛАНОВИ ЛИКВИДАЦИОНОГ ОДБОРА

АРХИВОМ ЦЕНТРУ
НИШ

Ликвидациони акциони одбор Нишке акционарске штедионице не постоји, те вам се с тога доставља списак пописаних докумената Нишке акционарске штедионице са извештајем да је архива Нишке акционарске штедионице предата на чување Градском народном одбору.
С.Ф. - С.Н.

ЗАПОВЕСТИНИКА
вереништва за пров. и култ.,
Косовић
/ Борислав Динић /

Нишка акционарска штедионица у ликвидацији према решењу Среског суда бр. 1584/48 од 18 децембра 1948. године а у вези са наређењем Министарства Финансије НРС бр. 55228 од 16.07 1948. предаје своју Архиву упаковану у једном сандуку, Финансијском одсеку Градског народног одбора Ниша

Нишка акционарска штедионица, није била једини новчани завод који је повукао капитал уложен у индустрију, то су урадиле Нишка задруга и Нишка трговачка банка. Очигледно, нишким новчаним заводима се, у условима стабилизације динара и високих каматних стопа, више се исплатило да капитал повуку из индустрије и да живе од камате и закупнине. Међутим, од почетка велике економске кризе 1929. године Штедионица је обуставила рад у Електричном

млину, а њено банкарско пословање такође је постајало све лошије: улози на штедњу смањени су са 5.829.275 динара 1928. г. на 1.646.223 динара 1935 године или 72%, док су менични зајмови у међувремену смањени са 5.182.981 на

¹⁸¹ Ст. Станојевић, Народна енциклопедија III, Загреб, 1927. стр. 95

3.657.546 динара или за 29%. Тенденција опадања пословне активности није заустављена ни после велике економске кризе, тако да су улози на штедњи 1940. године износили 943.013, а менични зајмови 2.666.945 динара¹⁸².

После Другог светског рата Нишка акционарска штедионица није добила дозволу за наставак рада, већ је ликвидирана решењем Министарства финансије 1948¹⁸³.

Сачувани делови фонда, које је предала ликвидациона комисија. Састоји се из непотпуних књига за период 1935-1939; 1946-1948; Укупно 8 књига.

Књиге, од 1935-1948;

1. Регистар Главне књиге рачуна 1935-1936; 1939, 4 књ.
2. Књига биланса 1935; 1 књ.
3. Књига благајне 1935; 1 књ.
4. Прима нота 1935; 1 књ.
5. Књига девојачког фонда сребро, 1 књ.¹⁸⁴

---

¹⁸² Енциклопедија Ниша, стр. 19

¹⁸³ Ст. Станојевић, стр. 93

¹⁸⁴ Историјски архив Ниш, Водич историјског архива Ниша, Ниш 1996. стр. 244-245